

ADABIYOT DARSLARIDA ALISHER NAVOIY LIRIK MEROSINI INTERFAOL USULLAR ORQALI O'RGATISH

Z. Tosheva ¹

Annotatsiya:

Mazkur fanni akademik litsey o'quvchilariga o'qitishdan asosiy maqsad milliy qadriyatlarimizning asosi sanalmish ona tilimiz va adabiyotimizning bebaho merosi, an'analari bilan tanish bo'lgan o'quvchilarimizning bilimlarini sistemali yo'sinda umumlashtirish va egallagan ko'nikmalarini mustahkamlashdir. Akademik litseylar tizimida o'qitiladigan adabiyot fanlaridan o'rta maktabda kam e'tibor berilgan mavzularni to'ldirish, o'quvchilar to'la anglab yetmagan yoki tushunilishida qiyinchilik tug'diradigan mavzularni kengroq izohlash va shu orqali yetarli nutqiy malakani shakllantirish, adabiy-badiiy matnlar ustida ishlash, ko'nikmalarni o'stirish kabi vazifalarni bajarishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: dastur, halol, Alisher Navoiy, lirik meros, badiiy adabiyot

doi: <https://doi.org/10.2024/c7bgrz14>

Kirish

Respublikamizda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi quyidagi bilim sohalari va akademik litseylar bo'yicha tashkil etilgan bo'lib, ularda adabiyot fanidan avvalambor qaratilgan shaxslardan biri Mir Alisher Navoiy asosida o'qitiladi. Adabiyot va adabiyot o'qituvchisi ta'lim muassasasining yo'nalishini hisobga olgan holda ta'lim mazmunini kasbiy yo'naltirishga amaldagi misollar orqali e'tiborni qaratishi lozim.

Akademik litseylardagi ta'lim mazmuni yo'nalishi va o'quvchilarning adabiyotdan o'zlashtirishi zarur bo'lgan bilimlarni ehtiyoj va qiziqishga muvofiqlashtirib tavsiya etish ma'qul deb hisoblandi. Bunda o'quvchilarning adabiyotga e'tiborini kuchaytirish, hazrat Navoiy asarlari mohiyatini anglash, o'z adabiyot fani tarixi, o'ziga xos tabiatini bilish, asarlaridan to'la foydalanish imkoniyatlarini izlashi lozimligini tushuntira va singdira olish orqali amalga oshirilishiga e'tibor berildi. Bunday talablarning qo'yilishi orqali o'quvchilarni mustaqil va hur fikr sohibi, badiiy so'zni anglaydigan, undan ta'sirlanadigan, erkin shaxslar sifatida shakllantirish maqsadi ko'zda tutilgan.

Ushbu maqola bo'yicha umumiy o'rta maktab dasturiga asoslanilib milliy shoir va allomalarni xayot-ijodini o'rgaishga qaratilgan bo'lib va bu ta'lim bosqichida chuqur o'zlashtirilmagan bilimlarni singdirishga e'tibor berildi. Katta alloma, davlat arbobi va shoir Alisher Navoiyni o'rganish maqsadida o'quvchilarning muayyan shaxslar orqali o'z ustida ko'proq ishlashlariga, mustaqil fikr yuritishlariga, bilim egallashning tipiklashtirishdan umumlashtirishga qarab borish, dalillarni sharhlash va asoslash yo'sinlariga asosiy diqqat qaratildi.

¹ Zamira Tosheva, SamDCHTI akademik litseyi ona tili va adabiyot kafedrasi o'qituvchisi

“Adabiyot darslarida Alisher Navoiy lirik merosini interfaol usullar orqali o‘rgatish” mavzusini interfaol usulda amalga oshirishning konseptual asoslari

Mustaqillik sharofati bilan har jabhada yangilanish va poklanish, milliy an‘analarni tiklash hamda takomillashtirish, uni jahon andozalari darajasiga ko‘tarish hodisalari yuz bermoqda. Adabiyot o‘qitish tizimida bu harakat erta boshlanib, darsliklar sifat jihatidan yuqori ko‘tarildi. Yangilangan darsliklarimizda, ayniqsa, mumtoz adabiyotimizning ilgari o‘rganilmagan manbalariga katta e‘tibor qaratilgani quvonarlidir. Oliy o‘quv yurtlarida ma‘lumot berilgan tasavvuf ta‘limotini bugun maktab o‘quvchisi ham o‘rganish imkoniga ega bo‘lmoqda.

Bu hol adabiyotning ma‘naviy ta‘sirini kuchaytirish, o‘quvchilarning merosimizni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini oshirishga yordam bermoqda. Masalan, VII-XI sinf adabiyot darsliklarida Yusuf Xos Hojib, Nosiriddin Rabg‘o‘ziy, Atoiy, Lutfiy, Navoiy, Bobur, Mashrab, Turdi, Nodira kabi adiblar ijodi, tasavvuf adabiyoti namunalari berilgan. Bu esa o‘qituvchining mumtoz adabiyot namunalari, tasavvuf adabiyoti va tasavvuf ta‘limoti to‘g‘risida keng bilimga ega bo‘lishini, shuningdek, bu mavzuga tegishli yangi adabiyotlar bilan muntazam tanishib borishini taqozo etadi.

Adabiyot jamiyat bilan birga mavjud bo‘lsa-da, uning ko‘tarilish hamda tushish bosqichlari hamisha ham jamiyat taraqqiyoti pog‘onalariga mos tushmagan. Adabiyot o‘z qonunlari asosida yashaydi. Masalan, Bobur temuriylar saltanati tanazzulga yuz tutib, mamlakatni ulkan bezovtaliklar o‘z girdobiga tortgan, bir sulola o‘rnini ikkinchisi egallayotgan paytda maydonga keldi. Yurt egalari vatandan quvildi. Ammo ular naqadar yuksak adabiyot namunalari qoldirdilar! Boburdan keyin eng yirik ijodkor sanalgan Ogahiy ko‘hna Xorazm shuhrati so‘nib, yurt o‘z qobig‘iga o‘ralib, dunyodan uzilgan, bosqinchi Rusiya Turkiston sarhadlarini birma-bir egallab olayotgan bir paytda yashab o‘tdi. Lekin shoirdan qolgan asarlarning qimmatini qanchalar baland. Muqimiy, Furqatlar adabiyotni ilohiy dard-u g‘am ifodasidan yerdagi tashvishlar tomon olib tushgan bo‘lsalar, Fitrat, Cho‘lpon, Hamza, Saryomiy, Tavallo, Avloniy singari shoirlar zamon jarohatlarini satrlarga ko‘chirib, yangi o‘zbek she‘riyatini oyoqqa qo‘ydilar. Qodiriy o‘zbek romanchiligini boshlab berdi. Fitrat chinakam o‘zbek dramachiligining asoschisi bo‘ldi, yangi o‘zbek adabiyotshunosligining dastlabki namunalari yaratdi. Sho‘rolar zamonida badiiy adabiyot to‘lig‘icha mafkuraga bo‘ysundirildi.

Badiiy adabiyot bugunni kecha va erta bilan bog‘laydi. Bu bog‘lanish shunchaki vaqtni emas, balki inson ruhiyati, tafakkurini va orzu-umidlarini ifodalagani uchun ham muhim ma‘rifiy, estetik, axloqiy, tarbiyaviy, kommunikativ va ruhiy ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, qanchalik o‘ziga xos bo‘lmasin, badiiy adabiyotning taraqqiyotini jamiyat hayotidagi o‘zgarishlardan ayri qarab bo‘lmaydi.

Har bir pedagog shuni doimo hisobga olishi va esda tutishi lozimki, dars o‘quv-tarbiya jarayonining asosiy shaklidir. Dars jarayonida har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashga e‘tibor qaratiladi, birinchi navbatda bu amalga oshiriladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislarning fikricha “Pedagogik texnologiya” bu o‘quvchilarni o‘qishi, o‘rganish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun -qoidalarini o‘z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimida iboratdir deyiladi. Ta‘limni texnologiyalashtirish ta‘lim jarayonini samaradorligini oshirish va ta‘lim oluvchilarni berilgan sharoitda hamda ajratilgan vaqt ichida loyihalashtirilayotgan o‘quv natijalariga erishishlarini kafolatlash maqsadida uni

to'liq boshqarish g'oyasini tashkil etishdir. Pedagogik adabiyotlarda ta'lim texnologiyalariga doir asosiy tushunchalarning mazmun va mohiyoti yoritilgan bo'lib, biz ularning ayrimlariga to'xtalamiz.

Alisher navoiy haqida dars jarayonida o'qitishni texnologiyalashtirish – bu o'qitish jarayoniga texnologik yondashish asosida mavzuga doir davr, insonlar, madaniy me'ros kabilarni ta'lim maqsadlariga samarali erishishning eng maqbul usul, vosita, qonuniyat va tamoyillarini tadqiq qiluvchi hamda ochib beruvchi pedagogik yo'nalishdir.

O'qitish texnologiyasi:

- Alisher Navoiyning qalamiga mansub bo'lgan asarlarini tahlilini mavjud shart-sharoit va belgilangan vaqtda nazarda tutilgan ta'lim maqsadlarini hamda ko'zlanayotgan o'quv natijalariga kafolatli erishishni amalga oshirishni ta'minlovchi, muloqot, axborot, boshqaruv va o'qitishning eng maqbul usul hamda vositalarining tartiblashtirilgan yig'indisi qilib o'quvchi yoshlarga taqdim qilinishi o'qitvchi mahorati hisoblanadi;

- ta'lim maqsadlari va ko'zlanayotgan o'quv natijalariga erishish bo'yicha pedagogik va o'quv faoliyatini amalga oshirish jarayoni tavsifi;

- ta'lim jarayoni sub'ektlarining belgilangan tartibda hamkorlikdagi harakatlari natijasida yuzaga kelgan aniq jarayon.

1. O'qitish texnologiyasining modeli.

2. O'quv mashg'ulotning texnologik xaritasi.

3. Texnologik xaritaga ilovalar.

Xulosa

Ma'lumki, o'zbek tilining asoschisi va o'zbek mumtoz adabiyotining ajdodi o'z avlodlariga boy adabiy meros qoldirgan Alisher Navoiyni o'rganish uning o'zbek adabiyotining ko'zga ko'ringan namoyandasi bo'lib, o'z xalqining rang-barang, g'ayrioddiy hayoliy olamini o'quvchiga taqdim qilish. Bu buyuk shoir va davlat arbobi faoliyati va ijodi xalq va yurtga xizmat qilishning o'ziga xos namunasidir. Uning asarlari dunyoning turli tillariga tarjima qilingan va keyingi yarim asr davomida dunyoning ko'plab mamlakatlarida qayta-qayta nashr etilgan. Binobarin, Alisher Navoiy ijodiy merosi nafaqat o'zbek xalqi, balki butun insoniyatning ma'naviy merosi, deb g'urur bilan aytishimiz mumkin.

U o'sha davrning eng ilg'or g'oyalarini aniqlab, o'z davrining yetuk tafakkurlari qatoriga kirib, o'zbek adabiyotini jahon sahnasiga olib chiqdi. Binobarin, zabardast Alisher Navoiyning adabiy merosi bugungi kunda butun taraqqiyparvar insoniyat mulkiga aylangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. Rafiev A. va boshqalar. *O'zbek tili va adabiyoti. Kasb-hunar kollejlari uchun darslik.* -T.: "SHarq". 2004.

[2]. Rajabova I. *Adabiyot darslarini interfaol usullarda tashkil etish.* -T.: "Tamaddun", 2010.

[3]. Tolipov O', Usmonboeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. O'quv qo'llanma.* -T.: 2006. - 261 b.

[4]. To'xliiev B., R.Niyozmetova va b. *Til va adabiyot ta'limining zamonaviy texnologiyalari.* -T.: 2011.

[5]. To'xliiev B. *Adabiyot. Akademik litseylarning birinchi bosqichi uchun darslik.* -T.: 2004. asoslari. *O'quv qo'llanma.* -T.: 2006. - 261 b.

- [6]. Amriddinova, N. (2022). *The role of context in realization of semantic structure of the text*. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 13, 60-63.
- [7]. Амриддинова, Н. III. (2021). *Peculiarities of Supply and Difficulties in the Research of Variation of Phraseological Meaning in Vocabulary Articles*. *Международный журнал искусство слова*, 4(6).
- [8]. Rustamova, S. A., & Juraeva, S. D. qizi. (2023). *Technology's impact on the education process*. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(11), 130–134. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4821>
- [9]. Aripovna, R. S. . (2023). *Crucial Specific Features of Self-Assessment and Self-Regulation in English Language Teaching Classes*. *Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT*, 3(11), 1–4. Retrieved from <https://literature.academicjournal.io/index.php/literature/article/view/835>